

УДК 81'276.3

НЕОФІЦІЙНІ НАЙМЕНУВАННЯ МІСЬКИХ ОБ'ЄКТІВ МІСТА ХЕРСОНА

У статті проаналізовані сленгові назви міських реалій, їх уживаність у мовленні представників різних поколінь м. Херсона, зокрема молодіжного соціуму. Автор детально розглядає сленгові назви районів міста; вулиць; пам'ятників; заводів і фабрик; магазинів; дискотек, нічних клубів, кав'ярень, ресторанів; навчальних закладів; регіональних ЗМІ; міських будівель.

Ключові слова: міський об'єкт, мікротопонім, неофіційне найменування, сленгізм, молодіжний сленг.

Ключевые слова: городской объект, микротопоним, неофициальное название, сленгизм, молодежный сленг.

Key words: city object, microtoponim, unofficial name, slangizm, youth slang.

Мікротопонімію сучасного міста формують назви районів, вулиць, площ, парків, скверів, магазинів, побутових і навчальних закладів, підприємств, кінотеатрів, театрів, кафе, ресторанів, окремих житлових будинків і т.п. Що більше місто, то ширше коло цих реалій. Устрій 350-тисячного м. Херсона представлений різноманіттям об'єктів, кожен із яких здебільшого має два варіанти найменувань — офіційний і неофіційний. Неофіційні мікротопоніми відрізняються від офіційних значним ступенем індивідуалізації. Досліджуючи мову сучасного Києва, О.Сахарова приходять до висновку: „Однією з найсуттєвіших ознак нашого часу (межа століть і тисячоліть) на нашому просторі (у пострадянській Україні) є перехід від різних видів штампів формальних, безликих, безособових і безособистісних до виявів виразних, індивідуальних, особистісних” [Сахарова 2001: 338]. Неофіційні найменування урбаністичного простору за своєю природою соціально різнотипні, вони віддзеркалюють мовні уподобання різних соціокультурних прошарків міста. Недослідженість субстандартної лексики певних міст України, на жаль, не дає змогу виділити спільну частину загальноукраїнських найменувань міських об'єктів зазначеного страту. Проте, є можливість залучати для порівняння номени, зафіксовані в окремих дослідженнях [КСЖЛ 2003; Пастухова 2000; ПСУМС 1998; Сленговий словарь Севастополя; Стецюченко 1999; Цыбулькин 1992; Шовгун 2000]. Мета нашої статті — проаналізувати неофіційні найменування міських реалій, їх уживаність у мовленні представників різних поколінь м. Херсона. Матеріал дослідження зібраний протягом 1997-2006 рр. методом анкетування, безпосереднього та включеного спостереження

спонтанного мовлення містян у різнотипних комунікативних ситуаціях і соціальних сферах.

Назви районів міста. Широко вживаними в мовленні різних поколінь херсонців є неофіційні назви районів м. Херсона, пов'язані з історією міста. Це мотивовані історичні найменування *Воєнка* (поселення військових), *Мельниця* (у центрі міста знаходився млин), *Сухарка/Сухарне* (сушили шкіру), *Забалка* (знаходився за балкою), *Арестанка* (арештантів водили до в'язниці від пароплавів), *Придніпровка* (коло річки Дніпро), *Циганка* (поселення циган). Пізніша розбудова міста закріплена в назвах *Острів* (район знаходиться на острові), *Північний*, *Східний*, *Склотара*, *Шуменський* (побратимом Херсона було болгарське місто Шумен), *Таврійський* тощо. Найменування *Арестанка* в молодіжному сленгу м. Херсона (далі — ХМС) набуло конкретнішого значення, ніж у мовленні старшого покоління херсонців. Ця назва йменує не район (від набережної Дніпра до в'язниці), а лише пляж, що знаходиться на березі Дніпра в цьому районі. Найменування неофіційних районів міста використав Цюрупинський завод лікєро-горілочаних виробів для назви горілки: «Воєнка», «Мельниця», «Сухарка», «Острівська» тощо. Ці приклади є свідченням того, що географічне розташування певного мікрорайону або назва підприємства, що знаходиться в ньому, найчастіше мотивують неофіційне найменування міського району.

Молоде покоління м. Херсона не тільки знає й уживає наведені лексеми, але й творить власні оригінальні найменування від уже існуючих (переважно новіших назв): *Шума* 'Шуменський мікрорайон'; *Тавр*, *Таврик/Таврік* 'Таврійський мікрорайон'; *Житлуха*, *Житик* 'Житлове селище'.

Орієнтиром у процесі членування міста на мікрорайони часто є офіційні назви вулиць, площ та інших міських реалій. Райони вулиці Безродного й Миколаївського шосе в ХМС отримали назви *Безродник* і *Микоша*, а район Дніпровського базару в мовленні старшого покоління йменується *Дніпровкою* (пор. *Перемога* 'район пл. Перемоги' у м. Севастополі).

Площа, збудована на честь 50-річчя визволення Херсона від німецько-фашистських загарбників (Таврійський район), являє собою споруду у формі трьох штиків солдатських гвинтівок. Спочатку в мовленні мешканців мікрорайону площа отримала метафоричне найменування *Три штики*. Ця назва швидко поширилася серед містян, і тепер мікрорайон навколо площі йменується *трьома штиками*.

Центральний район міста трансформується в ХМС у назви *Центра*, *Центряк*, у мовленні старшого покоління побутує звичайне *Центр*. Презирливе ставлення молоді, яка проживає в центрі міста, до мешканців окраїн демонструє назва *Забитуха* 'окраїнні райони міста', а лексеми *Дірьовня* і *Селуха*, маючи пейоративну конотацію, уживані зі значенням 'райони приватного сектору'.

Матеріали анкетування засвідчили, що варіативні найменування на зразок *П'яний куток*, *П'яний ріг*, *Синій ріг* можуть позначати не просто певний район міста, а існувати в багатьох мікрорайонах м. Херсона (пор. *П'яна дорога* 'дорога між Молочною і Стрілецькою балкою' в м. Севастополі).

Назви вулиць. Центральними вулицями м. Херсона є проспект Ушакова й вул. Суворова. У мовленні старшого покоління херсонців вул. Суворова має

назву *Суворівська* й *Суворівка*, молодь здебільшого скорочує назву: *Сурик*, *Сурика*, *Суран*. Проспект Ушакова старші містяни називають просто *Головною*, *Проспектом*, а молодь — *Ушак*, *Ушакова* (пор. *Ушаки* 'пл. Ушакова' у м. Севастополі). Зафіксована в мовленні молоді назва проспекту *Владимирський централ* мотивована тим, що на проспекті Ушакова знаходиться площа з пам'ятником Володимирові Леніну, відбулося включення антропоніма в асоціативне поле естрадної пісні (виконавець — Михайло Круг).

У жаргонно-сленгових сферах комунікації центральна вулиця міста йменується *Бродвеем*. За нашими спостереженнями, ця назва функціонує здебільшого в мовленні старших херсонців, для ХМС вона є застарілою (пор. *Бродвей* 'назва вул. Морська в 70-р. ХХ ст.' у м. Севастополі). Застаріла назва *Бродвей* у сучасному ХМС замінена на *Хрещатик* 'проспект Ушакова' і *Дерибасівська* 'вул. Суворова'. Такі зміни, по-перше, демонструють актуальність у молодіжному середовищі української топонімії, по-друге, свідчать про розуміння і прийняття херсонською молоддю своєї «периферії», по-третє, ілюструють аксіому швидкого й постійного оновлення молодіжної субмови. Перенесення назв *Хрещатик* і *Дерибасівська* на херсонські реалії відбулося не лише за спільністю центральних вулиць українських міст, а й за зовнішньою схожістю й функціями названих вулиць. *Хрещатик* і *Ушакова* — озеленені проспекти, *Дерибасівська* і *Суворова* — пішохідні вулиці. Щоправда, на відміну від *Дерибасівської*, яка в одеському молодіжному жаргоні поділена на правий бік (*Гапкеништрассе*) і лівий бік (*Дендістрит*), у ХМС вул. Суворова не має такого розподілу.

Назва частини вулиці *Стометрівка* (алея, яка пов'язує вулиці Перекопську і Кірова, паралельно проспекту Ушакова) характерна не лише для м. Херсона. Час виникнення цієї назви, як і більшості субстандартних слів, важко встановити, але назва вже функціонувала в 70-х роках ХХ ст. На той час це було місце, де збиралися «дівчата легкої поведінки». У ХМС уживана субстантивована лексема *стоетрова* 'повія, яка працює на *Стоетровці*', хоча сама назва вже не означає 'місце, де збираються повії', а набула ширшого значення 'відрізок вулиці' у мовленні всіх вікових груп м. Херсона. Припускаємо, що причини й мотиви появи *Стоетривок* у інших українських містах можуть бути різними (пор. у м. Севастополі 'ряд барів, розташованих біля причалу поромів (район Артбухти)').

Перейменування інших вулиць міста пов'язане з тенденцією до мовної економії в мовленні старшого покоління й «обігруванням» форми слова в молодіжному мовленні. Субстандартні урбаноніми в мовленні старших херсонців представлені такими лексемами: *Перекопка* 'вул. Перекопська'; *Роза* 'вул. Рози Люксембург'; *Сороковка*, *Сорокалітня*, *40-років* 'вул. 40-років Жовтня'; *Залізка* 'Миколаївське шосе, зупинка „Залізнична“'; у ХМС: *Перекопана*, *Перепопська* 'вул. Перекопська'; *Лаврія*, *Лавруха*, *Лаврушка* 'вул. Лавренєва'; *Молодняк* 'вул. Молодіжна'; *Карлі-Марлі* 'вул. Карла Маркса'; *Літьоха* 'вул. Ливарна' (російською Літейна); *Сорока* 'вул. 40-років Жовтня'.

Серед назв пам'ятників м. Херсона найбільший синонімічний ряд молодіжних сленгізмів вибудовано на позначення пам'ятника Леніну, що пояснюємо розташуванням його на центральній міській площі. В основу перейменування покладені зовнішні (*Лисий*), мовленнєві (*Картавий*), вікові

(*Мужик, Дядя, Дідусь*) характеристики особи; її ім'я (*Вова, Володя, Вовік, Вован*); розмір (*Великий*) і матеріал (*Кам'яний*) пам'ятника. Названі одиниці довільно поєднуються у фразеологічні сполучення, напр., *Кам'яний Вован, Лисий дідусь, Картавий мужик* і т.п.

Жаргонізм *баба* 'дівчина/жінка' включений у фразеологізм *Баба з вінком* 'монумент Слави' (пор. *Залізна баба* 'монумент Батьківщині-матері на схилах Дніпра в Києві' КСЖЛ). Перенесення назви американської *статуї Свободи* на херсонський монумент Слави зумовлене їх зовнішньою подібністю (жінка, яка тримає щось у руці). Припускаємо, що мікротопонім *статуя Свободи* функціонує і в інших містах України.

Пам'ятник першим комсомольцям м. Херсона являє собою високу стелу. Неофіційна назва його в мовленні старших херсонців *Олівець* відома молоді міста, про що свідчить сленгізм *Точилка* (точити олівець). Зосередженість молоді на сексуальній сфері особистості виявлена в перейменуванні цього пам'ятника на *Торчун* (*торчок* 'ерекція' КСЖЛ) і *Мрія імпотента*.

Сленгові найменування заводів і фабрик м. Херсона здебільшого орієнтовані на офіційну назву за формою, тобто відбуваються різноманітні перетворення складних офіційних назв, напр.: *Кондитерка* 'кондитерська фабрика', *Нефтяник* 'нафтопереробний завод', *Кардан/Карданик* 'завод карданних валів', *Консерва* 'консервна фабрика', *Петровський* 'машинобудівельний завод ім. Петровського'. Такі урбаноніми вживані в мовленні різних вікових і соціальних прошарків м. Херсона. Переважно молодіжними сленгізмами є *Карамелька, Конфетка, Цукерка* 'кондитерська фабрика', *Петрушка/Петруша, Петроліум* 'машинобудівельний завод ім. Петровського', *Коптун* 'нафтопереробний завод'. У різних містах України цілком імовірно вживання подібних сленгових мікротопонімів.

Назвами магазинів у радянські часи переважно слугували їх номери. „Здорова” топонімічна рефлексія містян, неприйняття ними безособових і безадресних назв стимулювали появу просторозмовних, жаргонних, „тіньових” найменувань магазинів. В основу подібних найменувань покладено такі властивості об'єкта: колір (*Синенький*), місце розташування (*Під аркою, У підвалі*), профіль (*Рога-копита, Молочка*), матеріал будівлі (*Кірпічний, Железячка*), архітектурні особливості (*Кишка, Сквозняк, Три богатирі, Близнюки*). Такі найменування створювалися і створюються різними віковими, соціальними, корпоративними соціумами м. Херсона. На подібні номінації, що відносяться до одного лінгвістичного типу, натрапляємо й у інших містах. У сучасному урбаністичному просторі магазини зазвичай мають власну назву, яку мешканці міста й уживають. Оскільки саме молоді притаманна гра словом, то власні назви магазинів обігруються в молодіжному середовищі, напр.: *Каша* 'магазин „Каштан”, *Шкодак* 'магазин „Кодак”, *Адік* 'магазин „Адідас”, *Муц* 'центральний універмаг (ЦУМ)', *П'ятаки* 'магазин „555”'.

Неофіційні найменування дискотек, нічних клубів, кав'ярень, ресторанів створені переважно в ХМС, оскільки вони актуальні передусім для молодіжного міського соціуму. Такі назви здебільшого не відомі й не вживані старшим поколінням херсонців. Творчо підходячи до мови, молодь м. Херсона витворила цілу низку неофіційних модифікацій цих міських об'єктів, напр., *Зьобра, Полосуха, Коні-зебри* 'дискотека „Зебра”'; *Мілка, Лінолеум* 'нічний клуб

„Міленіум””; *Дані, Крячки, Макряк, Утьонок, Дочмак, Йобдак, Мудак* 'ресторан „Мак Дак””; *Кеп, Капітани* 'кафе „Два капітани””; *Буля* 'кафе „У Бульвінського””; *У Колька* 'кафе „У Миколи””; *Еквадор, Ригатор, Рогатор, Трамвай, Тролейбус, Екіпаж, Елеватор* 'кафе „Екватор””; *Елементарний* 'дискотек „7 елемент””; *Акваріум* 'пивний бар „Океан””; *Дві штуки* 'дискотек „2000””; *Тапчанчик, Топ-гон* 'дискотек „Топ-ган””; *Ікси, Хахале, Хахаль, Хохол, Хохли* 'дискотек „XXL””. Стійкою виявилася неофіційна назва ресторану „Біла акація” *Колючка*, яка побутувала в розмовному мовленні містян ще у 80-роках ХХ ст. Сленгізми-назви міських реалій іноді можуть ставати офіційними. Так, у м. Херсоні кафе „Капкан” отримало сленгову назву *Капкан*, яка після зміни його власників закріпилася й на вивісці закладу.

Велику групу творять мікротопоніми, які позначають назви навчальних закладів. Незважаючи на зміни в системі міської освіти, що зумовили перейменування багатьох навчальних закладів, у міському сленгу херсонців широко вживані їх старі неофіційні найменування, напр., *Школа міліції* 'юридичний інститут НУВС'; *Індустріальний/Індустріалка, Політех* 'технічний університет'; *Сільськогосподарський, Сільхоз* 'аграрний університет'; *Машинка* 'політехнічний коледж'; *Педагогічний, Педін, Педун* 'Херсонський державний університет' (у минулому — педагогічний).

У м. Херсоні існує два морехідних училища: торговельної й рибної промисловості. Сленгізми *Мореходка* й *Мореходня* йменують обидва навчальні заклади, диференціація їх за спеціалізацією відбита в сленгових урбанонімах *Тюлька, Рибтюлька* 'морехідне училище рибної промисловості' і *Вишка* 'морехідне училище торговельної промисловості'.

Загальножаргонні назви навчальних закладів *медуха* 'медичне училище', *педуха* 'педагогічне училище', *кульок* 'училище культури'/кулінарне училище' функціонують і в міському сленгу м. Херсона. Порівняння цих одиниць з жаргонними словниками виявило варіативність статусу навчального закладу (училище, інститут, університет).

Жаргонізми *мент, мусор* 'міліціонер' стали словотвірною базою для утворення неофіційних назв Херсонського юридичного інституту НУВС — *Ментовка, Мусарня*. Припускаємо, що ці одиниці або їх модифікації вживають і мешканці інших міст України на позначення навчальних закладів юридичної спеціалізації.

Одиниця *академія* включена у фразеосполуки *ХМС Поліцейська академія* 'Херсонський юридичний інститут НУВС' і *Рисо-горохова академія* 'Херсонський аграрний університет'. Перша — з метою підвищити статус навчального закладу (ймовірний вплив популярного американського фільму), друга — з гумористичною метою.

Офіційні назви регіональних ЗМІ перейменовані переважно в молодіжному середовищі. Одиниці *Копійка* 'газета „Гривня”', *Дев'ятка* 'телеканал „Скіфія”', *Секонд хенд* 'газета „Із рук в руки”' побутують у мовленні як молоді, так і старшого покоління херсонців. Усі останні — витвір молоді м.Херсона, напр., *Груша, Грушівка* 'газета „Гривня”'; *Із ніг в руки* 'газета „Із рук в руки”'; *Скіфік/Скіфійонс* 'телеканал „Скіфія”'; *Мойдодир, Чорноморд* 'телеканал „Чорномор”'.

Виникнення назв міських будівель пов'язане з бажанням виділити цей об'єкт з низки подібних. Сленгові назви отримують не всі міські будівлі, а лише найбільш цікаві, привабливі й художні. В основі найменування можуть бути різні ознаки: форма будівлі — *Свічка* '14-16-поверховий будинок з одним під'їздом'; *Курська дуга* 'будинок заокругленої форми'; особливості архітектурного планування — *Китайська стінка*, *Кишка* 'довгий будинок', *Картуз Гітлера* 'кінотеатр „Ювілейний“'; колір — *Жаба* 'будинок зеленого кольору'.

Отже, для неофіційної мікротопонімії м. Херсона характерні такі особливості: 1) утворення сленгових назв міських об'єктів не підкорене єдиному принципу номінації; 2) більшість неофіційних мікротопонімів — однослівні одиниці; 3) для цієї системи типові скорочені найменування; 4) варіативність; 5) наявність великої кількості експресивних одиниць; 6) неофіційні найменування різняться ступенем поширеності в міському просторі. Виникнення цілої низки мікротопонімів, особливо в середовищі молоді, зумовлено настановою на мовну гру — своєрідним «обігруванням форми імені». Неофіційні найменування міських об'єктів — це вияв мовної творчості людей, лінгвокреативна стихія, яка потребує постійної й різнобічної уваги лінгвіста.

Література

КСЖЛ 2003 — Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. — К.: Критика, 2003. — 336 с.; **Пастухова 2000** — Пастухова Л.С. Особенности речевого быта Симферополя // <http://www.crimea.edu/internet/Education/culture/01/part3/pastuh.htm>; **ПСУМС 1998** — Перший словник українського молодіжного сленгу / Укл. С. Пиркало. За ред. Ю. Мосенкіса. — К.: АТ «ВПОЛ», 1998. — 84 с.; **Сахарова 2001** — Сахарова О. Мовні стереотипи сучасного Києва (соціолінгвістичний аспект) // Наукова спадщина проф. С.В. Семчинського і сучасна філологія. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. — Ч. 2. — С. 337–343; **Сленговий словарь Севастополя** — Сленговий словарь Севастополя // <http://www.sevastopol.info/sleng/>; **Стецюченко 1999** — Стецюченко А. Самоучитель полуживого одесского языка. — М.: Новое время, 1999. — 90 с.; **Цыбулькин 1992** — Цыбулькин В.В. Маркированная лексика и фразеология в подсистеме русского социолекта (на материале студентов Харькова): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. — СПб., 1992. — 192 с.; **Шовгун 2000** — Шовгун Н.О. Формування молодіжного сленгу у малих соціальних групах: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. — К., 2000. — 176 с.

Мартос С. А. Неофіційні найменування міських об'єктів міста Херсона // Лінгвістика: [зб. наук. праць/ гол. ред. проф. В.Ужченко]. — Луганськ: Вид-во ЛНПУ ім. Т.Шевченка «Альма Матер», 2007. — № 2 (12). — С.98-103.